

ЧОГО НАС ВЧАТЬ ТВАРИНИ? (виховний аспект народних і сучасних авторських казок)

У статті розкривається проблематика виховання посередництвом казки, адже в останні роки питання незацікавленості в читанні серед учнів дуже актуальне. Особливо це стосується української казки, котра відходить на другий план. У дослідженні обґрунтовується необхідність зробити процес читання якомога цікавішим та йдеться, зокрема, про потребу створення творчих завдань для дітей, які б спонукали читати та думати самостійно.

Ключові слова: аспект виховання, (сучасна) казка, казки про тварин, творчі завдання для школярів.

Постановка проблеми. Менталітет людини починає формуватися вже в ранньому дитинстві, адже, переймаючи традиції, культурні звичаї та національні надбання, дитина отримує певну картину світу. У побудові світосприйняття кожного народу важливу роль відіграє його етнічна спадщина та фольклор. Для дітей першим ознайомлювальним матеріалом стають традиційні казки, загадки, прислів'я та приказки. Саме тому казка відіграє ключову функцію у розвитку дитячого мислення, оскільки є одним із перших художніх творів у житті людини. Казка є невід'ємною частиною шкільної програми читання у початковій школі, але також знаходить своє місце і серед вивчення літератури в початкових класах середньої школи. У сучасних умовах розвитку суспільства виховання навиків читання у школярів ускладнилось. Адже сьогоdnішнього учня менше цікавить книжка, оскільки комп'ютер чи телевізор – цікавіша розвага. Якщо в початкових класах молодшої школи учень ще зацікавлений міфічними розповідями та сюжетами, чарівними персонажами, і його увагу легко зосередити на матеріалі за допомогою гри, то в 4-ому класі це завдання ускладнюється. У нашому дослідженні ми спробували розглянути необхідність зробити процес читання якомога цікавішим. Для цього ми пропонуємо створення завдань, які спонукатимуть учнів читати і думати самостійно. Педагоги активно займаються інновацією шкільної освіти, адже сьогодні робота вчителя повинна бути нестандартною та творчою. Над цією проблематикою працювали такі науковці, як Лариса Петриченко, Надія Бібік, Василь Давидов, Леонід Занков, Василь Сухомлинський та ін. [4, 3].

Виклад основного матеріалу. Звичайно, що питання вивчення казки є важливим серед педагогічних праць, оскільки робота із її текстом

– це розвиток зв'язного мовлення, творчого мислення й ознайомлення з літературою. Серед педагогів, які займалися казкою слід назвати Наталію Бібко, Сергія Дорошенка, Світлану Козоріз, Марію Лещенко, Григорія Олійника та ін. [див. детальніше 4, 10].

Варто зазначити, що у зв'язку з міждисциплінарним підходом до проблематики вивчення казки як виховного матеріалу, доводиться стикатися з роботами різного характеру. Звичайно, що літературознавство, яке цікавиться питанням доцільності казки як освітнього ресурсу й її можливих виховних акцентів, звертає увагу передусім на літературну якість тексту. Психологія розглядає казку як незамінний засіб розвитку мовлення, фантазії та інтелектуальних здібностей у становленні свідомості дитини, так само як і педагогічні науки вважають, що основна функція казки полягає у змісті, який і є потенційним засобом виховання. Доцільно буде пригадати, що казка не завжди усіма вважалася основою виховання. Наприклад, 1913 року чеський вчений Ярослав Петрбок виступив із гаслом «Геть казку», вважаючи, що вона є культурною отрутою, посередництвом якої дитина звекає до того, що правда – це обман. Його погляд на казку не отримав підтримки серед педагогів, а тому не мав вагомого значення [7, 273]. Наступними критиками казок були реформатори виховання за соціалістичних часів, які вважали, що казки начебто віддаляють дітей від реальності, а це небезпечно в їхньому віці. До того ж вони вважали, що деякі казки жорстокі та аморальні, а тому потрібно оберігати дітей від їхнього шкідливого впливу. Звичайно, що такі теорії ніколи не мали успіху [8, 132].

Зрозуміло, що вивчати казку із дітьми молодшої школи на рівні літературознавчому не можна. Основна функція казки в початкових класах – це розвиток навиків читання, розвиток мовлення та творчості. Важливим є набуття загального уявлення про казку, через які дитина повинна відчувати її відмінність від інших творів [2, 8-10]. Але в середній школі завдання можна ускладнювати, спираючись на літературне бачення казки. Діти 5-7 класів повинні усвідомлювати казку через її аналіз. Методика аналізу містить у собі кілька підходів:

- стилістичний (мовний) аналіз, що спонукає учнів зрозуміти образи твору за допомогою оцінки тексту (окремих слів);
- проблемний аналіз спонукає дітей задуматися над різними вчинками героїв і висловлювати свої думки з цього приводу;
- аналіз розвитку дій відтворює картину казки, діти працюють над сюжетом казки;
- аналіз художніх образів характеризує окремі елементи казки (образ-персонаж, образ-пейзаж, образ-річ), спираючись на сюжет. За-

вдяки цьому аналізу діти пізнають характери героїв та особливості їхнього оточення. Взаємодія образів спонукає до визначення ідеї твору [1, 28-30]. Безперечно, що така схема аналізу сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Для підсилення мотивації та більшої зацікавленості в сьомому класі можна запровадити й інший тип характеристики казки, запропонований російським філологом-фольклористом Володимиром Проппом, а саме створити схему казки, розібравши її на так звані «ходи». Нами запропоновано найпростішу схему, яка буде зрозумілою для дітей. Кожна подія позначається умовною літерою:

П – початок, А – розвиток події (нанесення якоїсь шкоди, чи недостатність чогось), Л – ліквідація проблеми, Сп – порятунок від переслідування, З – збагачення, С – розв’язка; в залежності від подій казки учні можуть придумувати і додаткові позначки. Кожний хід нумерується римською літерою [див. детальніше 5, 85].

I. ----- П | А

II. | Л ----- | Сп

III. З | ----- | С

(зразок казки за схемою див. нижче*)

Згідно цієї схеми можна утворити два завдання для учнів: 1. Зробити розбір певної казки, що вивчається за шкільною програмою (або ж на вибір) за поданою схемою; 2. Вчитель малює на дошці заготовлену схему, а учні за нею складають власну. Такі практичні завдання позитивно впливають на процес творчого та логічного мислення учня, дозволяють подивитися на характеристику тексту з іншого боку.

Потрібно підкреслити, що казки про тварин становлять найпопулярнішу та найцікавішу для дітей групу. Їх посередництвом діти переймають національне надбання народу, характерні уявлення про міжлюдські стосунки та життєві ситуації. Іван Франко, автор більше п’ятдесяти українських казок для дітей, часто зазначав, що неправдиві сюжети приховують в собі «велику правду», а персонажі-звірі володіють справжнісінькими людськими характерами. Саме тому «сприймаючи казкових героїв, сміючись над ними або співчуваючи їм, дитина винесе звідси перші і міцні основи замилювання до чесноти, правомочності, справед-

* Зразок казки за даною схемою: I. Мандрував собі по світі красивий парубок. Одного разу натрапив він уночі на дім серед лісу. А там жили дідусь та бабуся, в яких сталось страшне горе - єдину їхню доньку викрали жорстокі жителі сусіднього села. II. Вирішив парубок їм допомогти. Відправився по слідах викрадачів. Обманув їх, використавши свою хитрість та мудрість. Викрав у них доньку. І вони разом втікають, відриваються від погоні. III. Парубок ще й встиг разом з донькою викрасти золото, що мали у себе лихі люди. У винагороду дід та баба віддають доньку парубкові за жінку. Вони святкують пишне весілля.

ливості» [6, 118]. Герої-тварини важливі й тим, що підсвідомо спонукають до формування перших асоціацій. Пропонуємо наступні лексеми, які назвали опитувані діти 4-х та 7-х класів середньої загальноосвітньої школи*: ведмідь – кремезний, дебелий, незграбний, великий, ласун, бурий, косолапий; також діти знають, що ведмідь це дід Михайло, Михась; вовк – сірий, зубатий, кусючий, злий, страшний, великий, Володя (Вова); заєць – боягуз, швидкий, сірий/білий, зубатий, червоноокий, полохливий, малий, пухнастий; лисиця – рижа, руда, хитра, красива, закохана в себе; миша – маленька, сіра, добра, трудолюбива, охайна.

На прохання дітей обрати пару звірятам, які б могли між собою товаришувати в казці, більшість вибрала варіанти: вовк-ведмідь, заєць-миша, лисиця-білка/кіт, коза-курка.

Багато дітей називали своїх улюблених героїв, серед яких взагалі були відсутні українські, це були персонажі анімаційних фільмів, що недавно вийшли на екрани (кунг-фу панда, нінзі-черепашки, Гаррі Потер, персонажі «Діснею» тощо). На жаль, такий досвід свідчить про те, що діти не цікавляться українською казкою, а тому виникає важлива потреба проводити творчі уроки, які б зацікавили дітей до вивчення свого рідного матеріалу.

При опитуванні також був помітний низький рівень знань сучасної авторської казки. Ознайомившись із шкільною програмою, не можна говорити про її абсолютну відсутність (наприклад, казки таких авторів як І. Жиленко, В. Вовк, Г. Малик, Е. Андрієвська та ін.), але можна підкреслити недостатню кількість нового матеріалу, а саме сучасних авторів (наприклад, І. Андрусак, О. Ільченко, Н. Марченко, В. Рутківський та ін.) [3].

У процесі роботи над дослідженням, ми дійшли висновку, що казка є важливою складовою у ланцюгу вивчення української мови та літератури, англійської та німецької мов. А тому її викладання потребує збагачення творчими та цікавими завданнями, які, на нашу думку, можуть бути однакового типу, але необхідно збільшувати навантаження розумового мислення відповідно до класів. Насамперед, варто зацікавити учнів тематикою казки, спонукати їх до прочитання цього матеріалу. Таким стимулом для дітей будь-якого віку може стати гра. Учні початкової школи малюють персонажів і своє враження від сюжету, ставлять сценки за мотивами казки. Звичайно, що школяра середньої школи таким важче зацікавити, а саме тому діти 5-7 класів можуть створювати свої

* 4-А, 4-Б, 5-А, 7-А класи середньої загальноосвітньої школи «Лідер» у м Львові, були вилучені асоціації із «діснейськими» персонажами та сучасними анімаційними фільмами зарубіжного виробництва. За можливість проведення опитування дякуємо вчительці англійської та німецької мов - Шалімовій Анастасії Олександрівні.

казки за мотивами вже відомих, або ж нові за морфологічною схемою побудови казки, яку ми наводили вище.

Залучити до процесу навчання можна і прогресивний розвиток медіальної культури. Учні можуть уявити себе працівниками рекламного агентства, створюючи рекламні щити, слогани та презентації не лише для книжок з казками, але і для самих казок. Рекламну тематику варто було б розширити і на персонажів. Скажімо, такий собі ведмідь-набрід чи коза-дереза як кінозірки студії «Дісней». А поруч із цим виникає і ще одне завдання – учні стають режисерами, сценаристами, мультиплікаторами. Для виконання цих завдань потрібно обов'язково використовувати візуальний супровід, тобто створені презентації учнями у програмі РолугРоіш, а це веде до можливості залучити й урок інформатики. Так, саме такий підхід навчить дітей працювати у колективах, створивши невеликі групи, команди по розробці проєктів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. На нашу думку, було б доречним введення в шкільну програму, як для учнів початкової школи, так і для учнів середньої, української сучасної казки. Звичайно, що ми не говоримо про вилучення традиційної народної казки чи класики, а лише про паралельне ознайомлення із сучасною авторською казкою, яка може стати для дітей більш близькою і зрозумілою. А на основі цього виникне наступна мотивація до роздумів та творчого мислення, адже порівняння казок ХІХ та ХХ ст. із сучасною може стати захоплюючою темою уроку.

Ми переконані, що такі методи роботи над казкою частково вирішують підняту в нашому дослідженні проблематику низької зацікавленості читання серед учнів, вплинуть на розвиток творчого та логічного мислення учнів, а також дозволять самостійно працювати над запропонованим вчителем матеріалом.

1. Єгорова, Л.Б. Лінгвістичне коментування художнього тексту. – К.: Початкова школа, 1992. – №2. – С. 28 – 30.

2. Козоріз, С.О. Нестандартні форми роботи над казкою. – К.: Початкове навчання та виховання, 2004. – №11. – С. 4 – 5.

3. Марченко, Н.П. Дітям потрібне щеплення любов'ю до книги задля любові до життя. Ін: інтернет видання «Ключ» (<http://www.chl.kiev.ua/key/Books/ShowBook/124>), стаття від 13. 07. 2012.

4. Петриченко, Л.О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі. – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2007.

5. Пропп, В.Я. Морфологія волшебной сказки. – М.: Лабиринт, 2001.

6. Хороб, М.Б. Коли ще звірі говорили. У світі Франкової казки. Франкова криниця: Вивчення творчості І.Я. Франка в школі: Посібник для вчителя. За ред. Л.М. Кіліченко. – К.: Рад. школа, 1991.

7. Сегуєнка, І. Ропасіка а уусбоуа сШе. Іп: Сегуєнка, Іап. О ропасікасп. -Рґапа: 8Шпі пакіасіаіеівтуї Сеівке кпіпу, 1960, в. 248 – 260.
8. Кісап, Р. Севіа гіуоіеш. – Рґапа: Рогіаі, 2004.

Джерела

1. Матеріали по навчальній програмі 1 -4, 5-7 класів загальноосвітніх навчальних закладів (читання, мова та література) МОН України – <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/educational-programs/>.
2. Опитувальні анкети, що склалися із чотирьох питань. Відповіді учнів 4-А, 4-Б, 5-А, 7-А класів середньої загальноосвітньої школи «Лідер» у м Львові. Опитування проводилось завдяки вчительці англійської та німецької мов – Шалімовій Анастасії Олександрівні.

The article deals with the problem of education through fairy tales in recent years, because the issue of disinterest in reading among students is current. Especially Ukrainian fairy tale loses its position. In research, we focus on the need to make the reading process as interesting and educational as possible. In particular, on the need of making creative tasks for children, that would encourage them to read and think for themselves.

Key words: *the aspect of education, (modern) fairy tale, fairy tales about animals, creative tasks for students.*

УДК 821. 161.2

Лілія Яворська (Дрогобич)

ЖАНР ФЕНТЕЗИ У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ

У статті проаналізовано питання теоретичного та історико-літературного вивчення фентезі як новітнього жанру сучасної літератури. Схарактеризовано жанрові особливості та риси фентезі, джерела, що мали вплив на його становлення. Розглянуто тлумачення терміну фентезі зарубіжними та вітчизняними вченими.

Ключові слова: *жанр, літературний жанр, фентезі, казка, міф, роман, фантастика, фентезійна література.*

Постановка проблеми. Література ХХ ст. для дітей потребує всебічного аналізу жанрово-стильових та ідейно-естетичних концептів, у тому числі тих, що становлять його визначальну прикмету. До останніх у переліку інших належить феномен фентезі. Маючи глибоке коріння у міфологічних, фольклорних та літературних традиціях різних часів і народів, воно як жанр новітньої літератури виформовується вже на початку ХХ ст. і як такий чітко усвідомлюється літературною крити-